

ZADARSKA NADBISKUPIJA I DRŽAVNE VLASTI U PRVOJ POLOVICI 1980-ih

Frane VRKIĆ
Zadar, Hrvatska

UDK: 321 : 2-772(497.5 Zadar)“1980“
DOI: 10.21857/mnlqgc5w2y
Izvorni znanstveni rad
Prihvaćeno: 29. listopada 2020.

Tema rada je odnos društveno-političkih organizacija (točnije, njihovih tijela za pitanja religije i vjerskih zajednica) prema Zadarskoj nadbiskupiji tijekom prve polovice 1980-ih, gdje se složenost odnosa ogleda u pojedinim slučajevima lokalne sredine unutar zakonski postavljenog okvira odnosa Katoličke crkve i Države. Rad se temelji na analizi izvornih dokumenata.

Ključne riječi: Hrvatska, Katolička crkva, Zadar, Zadarska nadbiskupija.

Za Komunističku partiju Jugoslavije (od 1952. Savez komunista), koja je bila jedini ideološki i politički autoritet, religija i vjerske zajednice bile su dio srušenog vladajućeg sustava te je ista nastojala stvoriti društvo u kojem će prevladati znanstveni pogled na svijet, u kojem je religija privatna stvar svakog pojedinca i bez utjecaja na politiku. Kako se religija nije mogla podvrgnuti zabranama, deklarirani vjernici i njihove crkve potiskivani su iz javnog života i stavljani pod ograničenja, pri čemu je komunistički režim morao voditi računa o raspoloženju naroda, ali i o međunarodnim prilikama. Ugled i utjecaj Katoličke crkve prisiljavao je komuniste na oprezniju borbu jer su je doživljavali kao moguće središte okupljanja oporbenih političkih snaga i kao najjačeg ideološkog protivnika.¹ Nakon što je prekidom diplomatskih odnosa 1952. dostignuta najniža točka, važan korak u normalizaciji odnosa nastupio je 1966. potpisivanjem Protokola o razgovorima između predstavnika Svete Stolice i Jugoslavenske vlade, što je rezultiralo obnovom potpunih diplomatskih odnosa 1970.²

Nakon normalizacije vatikansko-jugoslavenskih odnosa, došlo je do pojave nerazumijevanja između članstva (podijeljenog između zagovornika nepomirljivog odnosa te onih za taktičniji odnos i znanstvenu raspravu³) i

¹ Miroslav AKMADŽA, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945-1980*, Zagreb, 2013., 18 – 19.

² Zdenko RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.: od zajedništva do razlaza*, Zagreb, 2006., 120, 375.

vodstva Saveza komunista (koje je svoj nepromijenjeni odnos prema religiji samo uskladilo s novonastalim kretanjima u zemlji i svijetu). Iz vodstva Saveza komunista upozoravalo se na štetnost svake izolirane i nužnost pravilne usmjerenosti protuvjerske borbe u sklopu općeg ideološko-političkog rada i socijalističkog odgoja.⁴

Složenost odnosa između Katoličke crkve i vlasti tijekom 1970-ih i 1980-ih bilo je vidljivo u sljedećim spornim pitanjima: odnos prema ateizmu i marksizmu u nastavi, zakonitost isključivanja vjernika iz redova Saveza komunista, kršenje ljudskih prava, odnos prema vjernicima kao građanima drugog reda (vjersko uvjerenje kao *otuđivo* pravo), pokušaj stvaranja razdora unutar Crkve te zakona koji uređuje prakticiranje vjere. Prihvatanjem Ustava iz 1974. ukinut je Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica iz 1953. i republikama je povjereno donošenje vlastitih zakona za svoje područje. Nakon burne rasprave, Hrvatska je posljednja od osam federalnih jedinica donijela novi zakon, koji je stupio na snagu 17. 4. 1978.⁵

ZADARSKA NADBISKUPIJA U DRUGOJ POLOVICI 20. STOLJEĆA

Rapalskim ugovorom 1922. Zadar i okolica potpadaju pod Kraljevinu Italiju, a nadbiskupsko područje bilo je podijeljeno na talijanski dio, s biskupom i apostolskim administratorom Giovannijem de Borzattijem (1922. – 1926.) odnosno Petrom Dujmom Munzanijem (1922. – 1948.), i Zadarsku apostolsku administraturu, kojom je upravljao šibenski biskup Jeronim Mileta. Talijanskom su dijelu 1932. bili dodani još otoci Lastovo, Cres i Lošinj, a ukinuta je metropolija. U stare granice nadbiskupija se vratila 1948., a vodio ju je Mate Garković, isprva kao generalni vikar, poslije 1952. kao biskup apostolski upravitelj i od 1961. kao redoviti nadbiskup.⁶

³ Dijalog između marksističkih sociologa religije (koji je prihvaćaju kao važan čimbenik u životu vjernika i dosljedno tomu kao pozitivan element socijalističkog društva) i katoličkih teologa otvara čitav niz pitanja o pozadini i ciljevima takvih ukrštavanja intelektualnih koplja. Tim više jer su marksistički sociolozi religije znali kako je njihovo argumentiranje beskorisno jer ne mogu utjecati na izradu konkretnih političkih programa. Jure KRIŠTO, *Katolička crkva u totalitarizmu: 1945.-1990.: razmatranja o Crkvi u Hrvatskoj pod komunizmom*, Zagreb, 1997., 81, 84.

⁴ M. AKMADŽA, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj*, 325.

⁵ Sabrina RAMET, *Balkanski Babilon: raspad Jugoslavije: od Titove smrti do Miloševićeva pada*, Zagreb, 2005., 118 – 121.

⁶ Zadarska nadbiskupija, *Hrvatska enciklopedija*, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=66648> (posjećeno 14. 12. 2020.).

Tijekom svoje službe Garković je obnovio djelovanje Nadbiskupskog dječaćkog sjemeništa Zmajević (ukinutog 1918.) te je utemeljio fond Samopomoć za zdravstvenu i financijsku pomoć svećenicima.⁷

Na temelju odluke Drugog Vatikanskog koncila, Biskupska konferencija Jugoslavije osnovala je Komisiju za uspostavu novih crkvenih pokrajina, koja je predložila neka se u Hrvatskoj ustanove dvije metropolije, jedna za sjeverni Jadran i Istru sa sjedištem u Rijeci, a druga za Dalmaciju sa sjedištem u Zadru ili u Splitu. Na plenarnom zasjedanju Biskupske konferencije Jugoslavije u Zagrebu 19. lipnja 1967. prilikom glasovanja 8 glasova dobio je Zadar, a 15 Split, te nije ostvarena potrebna dvotrećinska većina. Zato je odluka prepuštena Svetoj Stolici, na što u međuvremenu nisu pokušali utjecati zadarski predstavnici prema splitsko-makarskom nadbiskupu Frani Franiću, čije tvrdnje tadašnji zadarski biskup Marijan Oblak, pozivajući se na zapise sjednica dalmatinskih biskupa, karakterizira kao čistu fantaziju.⁸

Papa Pavao VI. svojom je bulom *Qui Vicarium* od 29. 7. 1969. odredio da Splitsko-makarska i Riječko-senjska biskupija postaju nadbiskupije i metropolitanska središta.⁹ Zadarskoj nadbiskupiji ostavljen je naslov te je izravno podvrgnuta Svetoj Stolici, koja se rukovodila time kako je Zadar već nadbiskupija i kao takvu je nije bilo moguće uklopiti u Splitsku metropoliju, osim ako bi se degradirala na razinu biskupije.¹⁰ Nakon uspostave novih metropolija u Hrvatskoj, papa Pavao VI. primio je nadbiskupa Oblaka u audijenciju, rekavši kako Sveta Stolica nije našla razloga ukinuti jednu, a ni prema tadašnjem crkvenom zakoniku podvrgnuti jednu nadbiskupiju drugoj nadbiskupiji-metropoliji.¹¹

Prema podacima iz 1981. Zadarska nadbiskupija organizirana je slično ostalim nadbiskupijama te je imala sva potrebna tijela i organizacijske struk-

⁷ Marijan OBLAK, Povijest zadarske nadbiskupije od 1948. do 70-ih godina 20. stoljeća, u: *Zadar i okolica od Drugoga svjetskog rata do Domovinskog rata*, Zbornik radova, ur. Tado Oršolić, Zadar, 2009., 90 – 91.

⁸ Marijan OBLAK, Povijest zadarske nadbiskupije od 1948. do 70-ih godina 20. stoljeća, 108.

⁹ Novi ustroj Katoličke crkve u Jugoslaviji na hrvatskom jezičnom području bio je: Zagrebačka metropolija obuhvatila je Zagrebačku nadbiskupiju, Đakovačko-srijemsku biskupiju i križevačku biskupiju (grkokatolici), Splitska metropolija obuhvaćala je Splitsko-makarsku nadbiskupiju, Dubrovačku biskupiju, Hvarsku biskupiju, Kotorsku biskupiju i Šibensku biskupiju. Riječka metropolija obuhvaćala je Riječko-senjsku nadbiskupiju, Krčku biskupiju i Porečko-pulsku biskupiju. Nakon potpisivanja Osimskog sporazuma između Italije i Jugoslavije, kojima su konačno utvrđene međudržavne granice, bulom pape Pavla VI. od 17. 7. 1977. ujedinjena su područja Pazinske apostolske administrature s Porečko-pulskom biskupijom u jedinstvenu istarsku Porečko-pulsku biskupiju. M. AKMADŽA, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj*, 356.

¹⁰ M. AKMADŽA, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj*, 354.

¹¹ Marijan OBLAK, Povijest zadarske nadbiskupije od 1948. do 70-ih godina 20. stoljeća, 109.

ture (Stolni kaptol, Svećeničko vijeće, Ispitno povjereništvo, Ženidbeni sud, Liturgijsko vijeće, Misijsko vijeće, Vijeće za umjetnost, Ekonomsko vijeće, Nadbiskupski Karitas), a na njezinu se čelu nalazio mons. Marijan Oblak¹² dok je generalni vikar bio mons. Pavao Kero¹³.

U Zadarskoj nadbiskupiji župe su bile podijeljene, odnosno okupljene po dekanatima.

U cijeloj nadbiskupiji bilo je 13 dekanata (Zadar, Benkovac, Biograd, Božava, Nin, Novigrad, Pag, Pašman, Ražanac, Sali, Silba, Ugljan, Zemunik) i svakom dekanatu pripadalo je po nekoliko župa. U nadbiskupiji je djelovala srednja vjerska škola koja je u školskoj godini 1980./81. imala 52 učenika, od toga 10 iz Zadarske nadbiskupije. Prema podatcima uzetim iz Općeg šematizma Katoličke crkve iz 1974. u izdanju Biskupske konferencije Jugoslavije u Zadarskoj nadbiskupiji bilo je 134 928 katolika, od toga ih je 18 174 bilo na privremenom radu u inozemstvu.¹⁴ Prema popisu¹⁵ stanovništva iz 1981. na području općine

¹² Mons. Marijan Oblak (Veli Rat, Dugi otok, 8. XII. 1919. – Zadar, 15. II. 2008.) Nadbiskupsku klasičnu gimnaziju, kao i Katolički bogoslovni fakultet završio je u Zagrebu te je 5. kolovoza 1945. u Šibeniku zaređen za svećenika. Od 1945. do 1949. u Šibeniku bio je prefekt u Biskupskom dječakom sjemeništu te vjeroučitelj na državnoj realnoj gimnaziji. Od 1949. do 1951. u Zadru je prefekt u nadbiskupskom dječakom sjemeništu Zmajević i vjeroučitelj u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji, a od 1955. do 1958. obavljao je dužnost vicerektora sjemeništa (ravnatelja od 1958. do 1970.) i profesora hrvatskog i francuskog jezika i književnosti u klasičnoj gimnaziji. Imenovan je pomoćnim biskupom 30. travnja, a zaređen za biskupa 6. srpnja 1958. te kao pomoćni biskup do 1968. obavlja i službu generalnog vikara te je od 1968. do 1969. kapitularni vikar Zadarske nadbiskupije. Dana 24. svibnja preuzima upravu nadbiskupije kao apostolski administrator te je 27. srpnja imenovan zadarskim nadbiskupom, dok je upravu nadbiskupije kao rezidencijalni nadbiskup preuzeo 21. studenog 1969. Tu je dužnost obavljao do umirovljenja 2. veljače 1996. Marijan Oblak, https://hr.wikipedia.org/wiki/Marijan_Oblak (posjećeno 14. 12. 2020.).

¹³ Mons. Pavao Kero (Bibinje, 25. I. 1940. – Zadar, 14. XII. 2019.) maturirao je 1959. i upisao Visoku teološku školu u Zadru te je 1963. poslan na studij teologije u Rim (izvanredno pohađa Papinski glazbeni institut), gdje je zaređen za svećenika 10. srpnja 1966. Po završetku studija na Sveučilištu Gregoriana preselio se u Papinski hrvatski zavod svetog Jeronima te je 1970. doktorirao na Lateranskom sveučilištu. Iste godine vratio se u Zadar gdje je obavljao dužnosti: tajnika zadarskog nadbiskupa (1970. – 1971.), duhovnika u sjemeništu Zmajević (1971. – 1972.), generalnog vikara Zadarske nadbiskupije (1972. – 1990.), predavača u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji (1970. – 2000.) i Visokoj teološko-katehetskoj školi (1992. – 2015.), voditelja Stalne izložbe crkvene umjetnosti (1976. – 2018.) te dirigenta i voditelja Središnjeg gradskog crkvenog zbora. Preminuo mons. dr. Pavao Kero, ravnatelj Stalne izložbe crkvene umjetnosti Zadar, <https://www.zadarskanadbiskupija.hr/?p=30611> (posjećeno 14. 12. 2020.).

¹⁴ Hrvatska – Državni arhiv u Zadru (dalje: HR-DAZD), arhivski fond Općinske konferencije Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske Zadar (dalje: OK SSRNH Zadar): Opći spisi, kut. 68, Ostvarivanje politike prema vjerskim zajednicama na području općine Zadar, br. 395/81 od 19. 6. 1981.

¹⁵ Iz navedenog popisa, predstavnici Katoličke crkve uzimaju podatke o nacionalnom sastavu i „prema broju svoje nacije utvrđuju broj vjernika“, izostavljajući članove Saveza komunista, „ili kako

Zadar bilo je između 80 i 90 000 vjernika.¹⁶ Godine 1981. u cijeloj nadbiskupiji bilo je 52 svećenika, 28 redovnika (franjevaca) i 151 časna sestra, dok je za 1983. navedeno 60 svećenika, 22 franjevca te 16 samostana u kojima žive i rade 65 časnih sestara i 7 kandidatkinja za časne sestre. Prema podacima iz 1983. Nadbiskupija ima 60 svećenika, 22 franjevaca te isti broj samostana, časnih sestara i kandidatkinja za časne sestre kao i 1981.¹⁷ Na području izdavačke djelatnosti, Nadbiskupija izdaje dva mjesečnika, *Vjesnik Zadarske nadbiskupije* u 400 te *Vjesnik Franjevačke provincije sv. Jeronima* u 200 primjeraka, dok većina župa izdaje povremeno svoje listove i brošure. Kao najveća vjerska zajednica prema lokalnoj društveno-političkoj organizaciji te po broju vjernika i svećenika, materijalno i financijski najbogatija, „pokazuje najveću aktivnost i najspremnija je na konflikte i na zaoštavanje odnosa s društvenom zajednicom“, djelujući kroz sljedeće aktivnosti: 1) vjeronauk za predškolsku, školsku i studentsku omladinu, 2) vjerski obredi u crkvi, 3) razni kružoci i seminari, 4) tisak i razni pisani materijali, 5) sportske aktivnosti i kulturne priredbe, 6) razna povremena karitativna aktivnost, 7) prikazivanje raznih filmova i 8) proslava određenih povijesnih događaja i osoba (u izvoru se ne spominju koji događaji, ali među osobe svakako spada zagrebački nadbiskup i kardinal Alojzije Stepinac, op. a.).¹⁸

Među karitativno-socijalnim aktivnostima na području Zadarske nadbiskupije najviše prijepora izazivalo je zbrinjavanje i čuvanje djece te starijih osoba kao društvene djelatnosti koja je bila u suprotnosti s člankom 10. Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica (NN 14/78). Navedena djelatnost svjesno se i prešutno tolerirala zbog nedovoljnih kapaciteta u organizacijama udruženog rada, od kojih se tražila bolja organiziranost i povećanje kapaciteta.¹⁹ Ocijenjeno je da je neke od navedenih aktivnosti koje nisu izrazito religijskog karaktera

oni kažu ateiste“, što je ocijenjeno tendencioznim. HR-DAZD, OK SSRNH Zadar, Razno, kut. 310, Analiza djelovanja i aktivnosti vjerskih zajednica na području naše općine (neurudžbirana, nedatirana, a koja je sudeći prema sadržaju nastala krajem studenog 1983.).

¹⁶ HR-DAZD, OK SSRNH Zadar, Razno, kut. 310, Analiza djelovanja i aktivnosti vjerskih zajednica na području naše općine (neurudžbirana, nedatirana, a koja je sudeći prema sadržaju nastala krajem studenog 1983.).

¹⁷ HR-DAZD, OK SSRNH Zadar: Opći spisi, kut. 68, Ostvarivanje politike prema vjerskim zajednicama na području općine Zadar, br. 395/81 od 19. 6. 1981.; HR-DAZD, OK SSRNH Zadar: Opći spisi, kut. 82, Broj, stanje i organiziranost vjerskih zajednica u općini Zadar, br. 620/83 od 17. 11. 1983.

¹⁸ HR-DAZD, OK SSRNH Zadar: Opći spisi, kut. 82, Broj, stanje i organiziranost vjerskih zajednica u općini Zadar, br. 620/83 od 17. 11. 1983.

¹⁹ HR-DAZD, OK SSRNH Zadar, Razno, kut. 310, Analiza djelovanja i aktivnosti vjerskih zajednica na području naše općine (neurudžbirana, nedatirana, a koja je sudeći prema sadržaju nastala krajem studenog 1983.).

Crkva razvila „prije svega zbog neorganiziranosti i aktivnosti te vrste na našim samoupravnim osnovama“.²⁰

Kada je riječ o novosagrađenim crkvama, njihovo financiranje ostvarivalo se isključivo doprinosom vjernika i dobročinitelja, dok je društvena zajednica po zakonu bila dužna sudjelovati u obnovi crkvenih objekata kao spomenika kulture, gdje je to sufinanciranje prema mišljenju Crkve bilo ispod potrebne razine. Kako vlastima nije odgovarala gradnja novih crkava, nastojali su administrativnim odugovlačenjem onemogućiti djelovanje Crkve na tom području. Taj se odnos ogleda i u neostvarenom dogovoru iz 1973. gdje je Nadbiskupija dala Općini bez naknade svoje terene, a Općina je trebala dodijeliti lokaciju za gradnju nove župne crkve sa župnim stanom u zadarskom predjelu Smiljevac. Usprkos brojnim susretima, razgovorima i predstavkama na općinskoj i republičkoj razini, nije bilo pomaka sve do iza demokratskih promjena kada je spomenutu crkvu sv. Ante Padovanskog u svibnju 2001. posvetio tadašnji zadarski nadbiskup Ivan Prenda.²¹

NOVOSAGRAĐENE CRKVE NA PODRUČJU GRADA ZADRA 1970-ih I 1980-ih²²

Godina izgradnje	Novoizgrađene crkve
1975.	Plovanija – župna crkva sv. Josipa
1982.	Puntamika – župna crkva Bezgrešnog začetca Blažene Djevice Marije
	Relja – župna crkva sv. Ivana Krstitelja
1983.	Stanovi – župna crkva Marije, Kraljice mira
	Voštarnica, župna crkva Srca Isusova
1989.	Ploče – župna crkva sv. Petra apostola

ORGANIZIRANE SNAGE

Djelujući kao „demokratska i dobrovoljna fronta radnih ljudi i građana te svih organiziranih socijalističkih snaga“, Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije (SSRNJ), kao „najšira osnova njihove društveno-političke aktivnosti

²⁰ HR-DAZD, OK SSRNH Zadar: Opći spisi, kut. 68, Ostvarivanje politike prema vjerskim zajednicama na području općine Zadar, br. 395/81 od 19. 6. 1981.

²¹ Gojko MARINKOVIĆ, „Nisam pesimist“ – intervju msgr. Marijana Oblaka, *Narodni list*, 2. 9. 1989., 15; Smiljevac (Sv. Ante Padovanski), http://zupe.zadarskanadbiskupija.hr/?page_id=2056 (posjećeno 14. 12. 2020.).

u socijalističkom samoupravnom društvu“ te kao subjektivna društvena snaga, svoju je funkciju ostvarivao i u odnosu prema vjerskim zajednicama, kao nositelj te politike i koordinator društvene akcije kroz koju se ta politika realizira. Kao nositelj te politike, od Crkve kao institucije traženo je kako ona mora priznati „socijalističku stvarnost SFRJ kao pretpostavku i prostor vlastitog djelovanja, ali pri tome nije niti može biti dio demokratskog, socijalističkog sistema društvenog samoupravljanja“.

Istovremeno, Socijalistički savez kao najšira fronta radnih ljudi i građana trebao se „energično suprotstavljati zloupotrebi vjere i vjerske djelatnosti u političke svrhe i boriti protiv eksploatacije nacionalnog osjećanja kroz obavljanje crkvenih djelatnosti“. Kao koordinator društvene akcije, Socijalistički savez zajedno s ostalim subjektivnim snagama imao je posebnu zadaću razvijanja konkretne aktivnosti koja će doprinijeti zadovoljavanju vjerskih potreba građana i stvaranju povoljnih uvjeta za djelovanje vjerskih zajednica. Organizirane socijalističke snage trebale su u svakoj sredini (mjesnoj zajednici, organizaciji udruženog rada, prosvjetnoj, kulturnoj ili sportskoj organizaciji itd.) dosljedno provoditi utvrđenu politiku prema vjernicima i vjerskim zajednicama, istovremeno suzbijajući sektaški odnos prema vjernicima, kao i liberalistički odnos prema klerikalizmu.²³

Posredno, Socijalistički savez radnog naroda Hrvatske (SSRNH) djelovao je kao pogodna društveno-politička organizacija u kojoj građani-vjernici „mogu istovremeno biti organizirani na liniji borbe za izgradnju socijalističkog društva a u isto vrijeme biti i vjernici“.

Isto tako, SSRNH trebao je biti važna poveznica u odnosima između Crkve i Države, kao mjesto gdje će se preko građana-vjernika utjecati na Crkvu kako bi ona djelovala u skladu s Ustavom. Navedena „poveznica“ označava jedan od oblika djelovanja represivnog komunističkog sustava koji se služio svim sredstvima u svome obračunu sa svojim najjačim ideološkim protivnikom.²⁴ Navedeno djelovanje moguće je objektivno razumjeti uz uvažavanje činjenice kako je jugoslavenski sustav vlasti bio tek jedna sastavnica iznimno razrađene,

²² Marijan OBLAK, Povijest zadarske nadbiskupije od 1948. do početka 21. stoljeća, u: *Sedamnaest stoljeća Zadarske crkve*, Zbornik radova, ur. Livio Marijan, Zadar, 2004., 299 – 300.

²³ HR-DAZD, OK SSRNH Zadar, Komitet za ONO i DSZ, kut. 181, Djelovanje Socijalističkog saveza u ostvarivanju temeljnih društvenih opredjeljenja u odnosu na pitanja i djelovanje vjerskih zajednica, br. 538/83 od 4. 10. 1983.

²⁴ HR-DAZD, OK SSRNH Zadar: Opći spisi, kut. 71, Prijedlog za osnivanje Sekcije za društvena pitanja religije i djelovanje vjerskih zajednica pri općinskoj konferenciji SSRNH, br. 677/81 od 23. 11. 1981.

cjelovite i monolitne revolucionarne teorije i prakse naučnog komunizma i diktature proletarijata kao svjetskog procesa.²⁵

Na razini Općine Zadar navedenom problematikom bavila se Općinska konferencija SSRNH, konkretno njezina Sekcija za društvena pitanja religije i djelovanje vjerskih zajednica. Ostala tijela koja su kontinuirano pratila ovu problematiku bila su Komisija za odnose s vjerskim zajednicama Izvršnog vijeća Skupštine Općine te povremeno Komisija za idejno-politički rad i informiranje Predsjedništva Općinskog komiteta Saveza komunista Hrvatske (SKH) Zadar. Članovi svih ovih tijela bili su istaknuti društveno-politički radnici te je u sklopu svojih nadležnosti svako od navedenih tijela analiziralo i procjenjivalo stanje i djelovanje vjerskih zajednica uz poduzimanje odgovarajućih mjera i aktivnosti.²⁶

Spomenuta Sekcija²⁷ osnovana je 7. prosinca 1981. te je za predsjednika imenovan Josip Vidaković, a za tajnika Neven Barbaroša.²⁸ Sekcija je u programu svoga rada raspravljala između ostalog i o:

- broju, stanju i organiziranosti vjerskih zajednica u općini Zadar
- vjerskoj štampi²⁹ i ostalim izvorima informiranja među vjernicima i među vjerskim zajednicama
- svećeničkim udruženjima na području Općine Zadar
- zaštiti narodnog blaga i objekata koji se nalaze u vlasništvu Crkve
- politici izgradnje, zaštite i održavanja groblja na području Općine Zadar
- analizi održavanja i obilježavanja značajnih crkvenih godišnjica i datuma.

²⁵ Josip JURČEVIĆ, *Komunistički teror i mučeništvo Crkve: djelovanje Udbe protiv Crkve u Hrvatskoj 1945.-1991.*, Sv. I., Zagreb, 2020., 24.

²⁶ HR-DAZD, arhivski fond Općinskog komiteta Saveza komunista Hrvatske Zadar (dalje: OK SKH Zadar): Opći spisi, Odgovori na pitanja iz Podsjetnika za izradu analize i programa djelovanja u vezi s djelovanjem vjerskih zajednica, br. 02-454/2-84 od 16. 11. 1984.

²⁷ Prema prijedlogu, članovi Sekcije bili bi: član Predsjedništva OK SSRNH, tajnik – politički član SSRN, jedan predstavnik Komisije za vjerska pitanja Općinske skupštine, jedan predstavnik OK SSOH i jedna žena. HR-DAZD, OK SSRNH Zadar: Opći spisi, kut. 71, Prijedlog za osnivanje Sekcije za društvena pitanja religije i djelovanje vjerskih zajednica pri općinskoj konferenciji SSRNH, br. 677/81 od 23. 11. 1981.

²⁸ HR-DAZD, OK SSRNH Zadar: Opći spisi, kut. 76, Odgovor Općinske konferencije SSRNH na Upit Republičke konferencije SSRNH Odbora za društvena pitanja religije i djelovanje vjerskih zajednica, br. 616/82 od 7. 10. 1982.

²⁹ „Analiza sadržaja vjerske štampe mora postati naš svakodnevni zadatak jer je ona u značajnoj mjeri pokazatelj ponašanja vjerskih zajednica prema suvremenim tokovima preobražaja društva. Kroz vjersku štampu otkriva se tko je tko u određenoj vjerskoj zajednici, što omogućava lakše i efikasnije usmjeravanje naših ideja“. U slučaju Zadarske nadbiskupije to bili su: izgradnja crkvenih objekata, proslava određenih crkvenih blagdana i godišnjica, uspjeh u katehizaciji te razna predavanja za građane vjernike (koje drže osobe van crkvene hijerarhije). HR-DAZD, OK SSRNH Zadar, Komitet za ONO i DSZ, kut. 181, Djelovanje Socijalističkog saveza u ostvarivanju temeljnih

Osim što se prema potrebi moglo na sjednice Sekcije pozvati i predstavnike crkvene vlasti, ona bi se prema iznesenom prijedlogu mogla baviti i idejno-političkim pitanjima (odnos Crkve i Države, politizacijom Crkve, kretanjima unutar same Crkve i dr.) te inicirati i u suradnji s marksističkim centrom organizirati predavanja, seminare i skupove za najširi krug građana, posebice u mjesnim zajednicama.³⁰ Prema Pravilniku, Općinska konferencija SSRNH Zadar utvrđuje institucije i radne organizacije koje delegiraju svoje predstavnike u Sekciju, te iste mogu za svaku novu sjednicu delegirati novog delegata uz prethodnu pretpostavku kako će delegirani imati određen afinitet prema temi rasprave. U samom načinu rada predloženo je „što manje dociranja, manje predlažakih manira a više zauzimanja određenih i jasnih stavova“ uz davanje jasnih i konkretnih mišljenja.³¹

O NEKIM ASPEKTIMA ODNOSA IZMEĐU ZADARSKE NADBISKUPIJE I VLASTI

U okolnostima pogoršanja zdravstvenog stanja Josipa Broza Katolička crkva nije ostala po strani te je nadbiskup Kuharić na početku mise povodom obilježavanja pastoralno-teološkog tjedna u Zagrebu 22. siječnja 1980. pozvao nazočne na molitvu za Tita, što je ugodno iznenadilo državne vlasti. Nadalje, nadbiskup Kuharić sazvao je biskupe na sastanak u Zagreb 18. veljače 1980. gdje je dogovoreno kako će u slučaju Titove smrti Kuharić uputiti brzojav sućuti Predsjedništvu i predvoditi crkveno izaslanstvo na pokopu. Također su ostali biskupi trebali brzojavom izraziti sućut predsjedništvima svojih Republika, sudjelovati na komemoracijama ako ih se pozove te u su vrijeme pokopa crkvena zvona trebala zvoniti pet minuta, a u nedjelju nakon pokopa u svim se crkvama trebala održati misa za Domovinu.³²

U povodu smrti Josipa Broza Tita 4. svibnja 1980. nadbiskup Oblak odredio je da u svim župama i crkvenim ustanovama u Zadarskoj nadbiskupiji na dan

društvenih opredjeljenja u odnosu na pitanja i djelovanje vjerskih zajednica, br. 538/83 od 4. 10. 1983.; HR-DAZD, OK SKH Zadar: Opći spisi, Odgovori na pitanja o djelovanju vjerskih zajednica na području općine Zadar, br. 02-285/2-84 od 12. 7. 1984.

³⁰ HR-DAZD, OK SSRNH Zadar: Opći spisi, kut. 71, Prijedlog za osnivanje Sekcije za društvena pitanja religije i djelovanje vjerskih zajednica pri općinskoj konferenciji SSRNH, br. 677/81 od 23. 11. 1981.

³¹ HR-DAZD, OK SSRNH Zadar: Zapisnici konferencija, kut. 137, Zapisnik sa sjednice Sekcije za društvena pitanja religije i djelovanje vjerskih zajednica održane 24. 11. 1983.

³² M. AKMADŽA, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj*, 453 – 454.

pogreba 8. svibnja s početkom u 12 sati zvone velika župna zvona³³ u trajanju od 5 minuta. Isto tako, na dan 11. svibnja održana je misa za Domovinu u Zadru u crkvi sv. Šimuna koja je u dokumentu tek šturo ocjenjena kao „korektna ali slabo posjećena“. Upućen je i brzojav Predsjedništvu SR Hrvatske sljedećeg sadržaja: „U povodu smrti predsjednika SFR Jugoslavije Josipa Broza Tita kojom smo svi ožalošćeni izražavam vam u ime Nadbiskupije zadarske i svoje iskrenu sućut. Kao vjernici njegovu smrt pratimo molitvom i u nju uključujemo čitavu našu Domovinu.“³⁴

Prema Općinskoj konferenciji SKH Zadar, političko stanje nakon Titove smrti ocjenjeno je jednom riječju – izvanredno, što se temeljilo na analizi podataka i dojmova dobivenih obilaskom svih mjesnih zajednica na području Općine te većih radnih organizacija.³⁵

Za Općinsku konferenciju SSRNH to je dodatno potvrdio i broj od 80 000 građana upisanih u Knjigu žalosti te gotovo puste ulice zbog interesa praćenja izravnog prijenosa vezanih uz pripremu i samu sahranu. Pohvaljen je crkveni vrh jer se među prvima upisao u Knjigu žalosti što je pokazalo „da su se predstavnici klera, barem onaj progresivniji dio, pozitivno odnosili prema trenutku u kojem smo se nalazili“. Rečeno je kako „moramo biti svjesni da mi na ovom planu nismo dobili bitku do kraja i da stvari moramo gledati u kontekstu telegrama kojeg je nadbiskup Kuharić uputio Predsjedništvu prilikom smrti druga Tita, koji govori samo o mističnosti smrti. Isto tako, ne smijemo dozvoliti sektašenje tamo gdje je ono nepotrebno te Socijalistički savez mora razlikovati klerikalce³⁶ od vjernika.“³⁷ Ostaje nejasno na temelju kojih se kriterija trebala vršiti navedena distinkcija.

³³ Koordinator aktivnosti u osnovnim organizacijama SK-a za vrijeme dana žalosti upućeni su kako u slučaju zvonjave crkvenih zvona s ciljem odavanja počasti drugu Titu ne trebaju praviti nikakve smetnje ni probleme. HR-DAZD, OK SSRNH Zadar: Zapis Predsjedništva, kut. 114, Uputstvo sekretarima osnovnih organizacija Saveza komunista za koordinaciju aktivnosti za vrijeme dana žalosti od 4. 5. 1980.

³⁴ Marijan OBLAK, Smrt predsjednika Tita, *Vjesnik zadarske nadbiskupije*, br. 7-8, Zadar, 1980., 126; HR-DAZD, OK SSRNH Zadar: Zapisnici konferencija, kut. 133, Aktualna društveno-politička situacija i zadaci socijalističkog saveza od 2. 7. 1980.

³⁵ L. S., Povoljna politička situacija, *Narodni list*, 17. 5. 1980., 1.

³⁶ Klerikalizam, stajalište ili nastojanje da kler ili Crkva ima istaknut položaj i ulogu u javnom životu, kulturi i politici neke zemlje. S laičkog, liberalnog i potom komunističkog gledišta klerikalizam je najčešće označavao svako nastojanje Crkve ili katolika da imaju određeno mjesto i slobodu djelovanja u državi i društvu; istodobno, on je nerijetko bio izlika za progone i potiskivanje vjere. Klerikalizam, *Hrvatska enciklopedija*, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=31857> (posjećeno 14. 12. 2020.).

³⁷ HR-DAZD, OK SSRNH Zadar: Zapisnici konferencija, kut. 133, Aktualna društveno-politička situacija i zadaci socijalističkog saveza od 2. 7. 1980.

U Procjeni političko-sigurnosne situacije susret nadbiskupa Oblaka i predsjednika Hrvatskog narodnog vijeća Mirka Vidovića³⁸ u Lyonu u studenom 1980., gdje je nadbiskup krizmao djecu hrvatskih radnika u Francuskoj, iskorišten je od strane unutarnjeg i vanjskog neprijatelja, „dajući tom susretu tonove koje on očito nije imao“ te djelujući na „subverzivno-propagandnom planu protiv SFRJ“.

Ocijenjeno je kako nadbiskup Oblak „u posljednje vrijeme čini zaista znatne napore u smislu dogovaranja s društvom, da ti napori imaju uspjeha kod nižeg klera“ te kako se zbog navedenog susreta osjeća neugodno.³⁹

Polovicom 1981. ocijenjeno je kako su loši odnosi između vlasti i Katoličke crkve posljedica dosljednog i sustavnog distanciranja vrha Crkve od jugoslavenskog društva (za papu Ivana Pavla II. „crkva ne vezuje ni za koji politički sistem“) te dovođenje u pitanje njegovih temeljnih vrijednosti uzimanjem u obranu pojedinih osoba iz prošlosti (misli se na zagrebačkog nadbiskupa i kardinala Alojzija Stepinca, op. a.), uz vlastito tumačenje pojedinih događaja, za razliku od mogućih drugačijih stavova prisutnih kod dijela teologa i nižeg svećenstva, malobrojni ekstremni dio svećenstva ne odriče se neprijateljskog djelovanja kroz identifikaciju religije s nacionalnošću te prikazivanjem Crkve kao čimbenika koji „se bori za opstanak te nacije koju naša vlast i društveno-političko uređenje, tobože sve više ugrožavaju i žele da iskorijene“. Istaknuto je kako u Zadru nije bilo istupa ni manifestacija koje bi davale javnu podršku spomenutim „politički neprihvatljivim stavovima rukovodstva Katoličke crkve u Hrvatskoj“.⁴⁰ Zanimljivim je ocijenjen osuđujući stav (srpske represije prema domicilnim Albancima, op. a.) velike većine

³⁸ Mirko Vidović (Bila kraj Livna, BiH, 31. XII. 1940. – Valence, Francuska, 13. X. 2016.), hrvatski književnik. Studij jugoslavistike i francuskog jezika završio je 1964. na Filozofskom fakultetu u Zadru. God. 1965. utemeljio je Pokret nezavisnih intelektualaca, no iste je godine emigrirao u Lyon, gdje je diplomirao ruski jezik i književnost. God. 1971. uhićen je prilikom posjeta Zadru i dvaput osuđen zbog suradnje u *Hrvatskoj reviji*. Oslobođen je 1976. te izgnan iz Jugoslavije. U emigraciji je uređivao glasilo *Matoš* te bio predsjednik Hrvatskog narodnog vijeća. Mirko Vidović, *Hrvatska enciklopedija*, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=64540> (posjećeno 14. 12. 2020.); Detaljnije na: <http://dhk.hr/preminuli-clanovi/detaljnije/preminuo-mirko-vidovic> (posjećeno 14. 12. 2020.).

³⁹ HR-DAZD, arhivski fond Općinske konferencije Saveza socijalističke omladine Hrvatske Zadar (dalje: OK SSOH Zadar): Opći spisi, Procjena političko-sigurnosne situacije na području općine Zadar (dopuna), br. str. pov. 02-5/1-81 od 3. 2. 1981.

⁴⁰ HR-DAZD, OK SSRNH Zadar: Opći spisi, kut. 68, Ostvarivanje politike prema vjerskim zajednicama na području općine Zadar, br. 395/81 od 19. 6. 1981.

katoličkog svećenstva prema događajima na Kosovu,⁴¹ „čemu dosta doprinosi i strah od eventualnog rata“.⁴²

Odnosi zadarskih općinskih struktura i nadležnih organa prema Katoličkoj crkvi polovicom iste 1981. ocijenjeni su korektnima te u skladu s proklamiranim stavovima i načelima gdje se konkretno taj odnos ostvaruje i preko čestih kontakata i dogovora oko svakog važnijeg pitanja i problema. Ocijenjeno je kako „ima grupa i pojedinaca u našoj općini koji znaju a ponekad su to i činili da svojim ponašanjem, postupcima i izjavama prijeđu iz okvira vjerskog“, kao i onih „pojedinaца, sektaša i dogmatičara koji su napadali crkvu i pojedince i za one aktivnosti na koje crkva ima i po Ustavu zakonsko pravo, a pritom se stav prema crkvi prenosio i na sektaški odnos prema vjernicima“.⁴³

Primjer djelovanja „unutarnjeg neprijatelja“⁴⁴ pokazala je proslava blagdana Velike Gospe u crkvi Uznesenja Marijina, koja se 1981. poklopila sa sahranom člana Predsjedništva SFRJ Stevana Doronjskog i Danom žalosti, te je izazvala reakciju predstavnika društveno-političkih organizacija Mjesne zajednice u zadarskom predjelu Brodarica. Neprimijenjeno je ocijenjena jačina ozvučenja preko postavljenog razglasa jer „crkvene pjesme koje su nacionalistički izražajne nego vjerske neka se pjevaju u zidinama crkve i iza zatvorenih crkvenih vrata a ne nikako preko javnog ozvučenja“. U dokumentu nije iznesena „razlika“ između crkvenih i vjerskih pjesama, ali se može dati ocjena kako se ta uvjetno rečeno siva zona i ne može vidjeti kroz crno-bijelu kaznenopravnu prizmu.

Prozvani su odgovorni za javni red i mir zbog izostanka pravovremene reakcije, kao i Komisija za odnose s vjerskim zajednicama Izvršnog vijeća

⁴¹ Masovni nemiri, odnosno kontrarevolucija, kako je službeno ocijenjen albanski pokušaj za dobivanje statusa republike, počeli su u Prištini 11. ožujka 1981. kao demonstracija studenata za poboljšanje materijalnih uvjeta življenja. Nakon polumjesečnog zatišja nemiri su nastavljeni 25. i 26. ožujka u Prizrenu i ponovno 31. ožujka i 1. travnja u Prištini. Na Kosovu je uvedeno izvanredno stanje, no snage unutarnjeg reda nisu uspjele smiriti nemire, pa je intervenirala JNA te je izvanredno stanje trajalo do srpnja 1981. Davor MARIJAN, *Hrvatska 1989.-1992.: rađanje države*, Zagreb, 2017., 78.

⁴² HR-DAZD, OK SSRNH Zadar, Razni materijali, kut. 318, Ocjena političko-sigurnosne i privredne situacije na području općine Zadar od svibnja 1981.

⁴³ HR-DAZD, OK SSRNH Zadar: Opći spisi, kut. 68, Ostvarivanje politike prema vjerskim zajednicama na području općine Zadar, br. 395/81 od 19. 6. 1981.

⁴⁴ Važan dio povijesti socijalističke Jugoslavije bila je sustavna proizvodnja neprijatelja kako onih vanjskih tako i onih unutar njezinih granica koji su zvani „unutarnjim neprijateljem“. Unutar navedene kategorije postojale su tri skupine protivnika i nezadovoljnika postojećim režimom: 1) vjerske zajednice, 2) otpadnici iz sustava (bilo svojom ili voljom Partije) i 3) oni koji nisu bili dio Partije, ali su za svoje javno istupanje bili kažnjavani zatvorom te kasnijim sustavnim nadzorom i zabranom javnog istupanja (kategorija najbliža onoj koju je Zapad doživljavao kao disidentsku). Davor MARIJAN, *Hrvatska 1989.-1992.: rađanje države*, 36.

Skupštine općine Zadar te njezin tajnik Marko Kuman koji „malo sluša glas baze, naroda i pojedinih stavova društveno-političkih organizacija“.

Zatraženo je neka se poduzmu „najenergičnije mjere protiv organizatora, naredbodavaca i onih koji su odobrili ozvučenje pri održanju mise na dan žalosti i sa time prekršili Ustav SFRJ i postojeće zakone“ te su se ogradili od „posljedica koje mogu nastati ako se ponove ovakvi i slični primjeri od strane odgovornih svećenika na području naše Mjesne zajednice“.⁴⁵ Predsjednik općinske Komisije za odnose s vjerskim zajednicama Vinko Buble u dopisu upućenom Nadbiskupskom ordinarijatu ustvrdio je kako nisu prekršeni nikakvi zakonski propisi, ali kako „nije bilo moralno prihvatljivo da se u trenutku pogreba člana Predsjedništva SFRJ i na dan nacionalne žalosti putem razglaša prenosi misa“ jer je to „izazvalo razumljivo negodovanje građana jer je bilo za očekivati da će se i vjerska zajednica s dužnim pijetetom odnositi prema preminulom“.⁴⁶

Poslušavši glas baze, tajnik Komisije za odnose s vjerskim zajednicama Marko Kuman održao je sastanak s Pavlom Kerom, generalnim vikarom Zadarske nadbiskupije, upoznavši ga sa sadržajem protestnog pisma. Dotični se ispričao zbog nemogućnosti dolaska župnika koji je na putu, označivši potpisnike pisma kao one koji „u nedostatku problema žele izmisliti povod za konflikte s crkvom“. Sporna svečanost koja se sastojala od mise, propovjedi i procesije, održavala se svake godine u krugu crkve s jednakim ozvučenjem. Kako navedeno nije spadalo u kulturno-zabavnu manifestaciju, nisu prekršeni Ustav i postojeći zakoni, nego su prekršena ustavna prava građana-vjernika.⁴⁷

Isti razgovor obavljen je sa župnikom iz Belafuže Šimom Perićem koji je odbacio optužbe jer je vođeno računa o delikatnosti trenutka te ako je bilo propusta s njihove strane, na to su trebali biti upozoreni i navedeno bi se riješilo (npr. ozvučenje).⁴⁸

Epilog slučaju dao je Općinski sekretarijat za unutrašnje poslove, koji je utvrdio kako su iste pripreme vršene i ranijih godina te su na temelju dojave obavili razgovor s većim brojem rezidencijalnih građana za koje je čujnost

⁴⁵ HR-DAZD, OK SSRNH Zadar: Opći spisi, kut. 70, Protest SSRNH Mjesne zajednice Brodarica u vezi s održavanjem mise u crkvi Uznesenja Marije, br. 174/1-1981 od 19. 8. 1981.

⁴⁶ HR-DAZD, OK SSRNH Zadar: Opći spisi, kut. 70, Dopis Komisije za odnose s vjerskim zajednicama Nadbiskupskom ordinarijatu Zadar od 24. 9. 1981.

⁴⁷ HR-DAZD, OK SSRNH Zadar: Opći spisi, kut. 70, Zabilješka o razgovoru sa dr. Pavlom Kerom, generalnim vikarom zadarske nadbiskupije od 25. 8. 1981.

⁴⁸ HR-DAZD, OK SSRNH Zadar: Opći spisi, kut. 70, Zabilješka razgovora sa svećenikom Šimom Perićem iz Belafuže od 31. 8. 1981.

razglasa bila uobičajena, možda dodatno pojačana zbog Dana žalosti te isti nije utvrdio pjevanje nacionalističkih pjesama.⁴⁹

U „Procjeni političko-sigurnosne situacije“ iz srpnja 1983. spominje se kako nedostatak rada s mladima vješto koristi „reakcionarni kler i druge negativne grupice i pojedinci koji vrše indoktrinaciju i utjecaju međujednim dijelom mladih“, što je dovoljno za žurnu akciju i pojačan rad svih organiziranih socijalističkih snaga, posebno osnovnih organizacija Saveza komunista i Saveza socijalističke omladine. Indoktrinacija se vršila putem vjeronauka što potpomaže prodoru „nacionalizma i drugih negativnih političkih pojava“, a što je posebno dolazilo do izražaja u mjestima Poličnik, Nin, Privlaka, Pridraga, Starigrad, Visočane, Tribanj, Seline, Islam Latinski, Podgradina, Zemunik Donji i Preko. Također je jasno evidentirana izuzetna aktivnost Katoličke crkve, koja je nakon proglašenja izvanredne Svete godine, uložila velike napore na području održavanja različitih svečanosti kojima je cilj učvršćenje vjere i privlačenje što većeg broja mladih.⁵⁰ Iz političke sfere to se može objasniti stavom kako „dio omladine nema pravi odnos prema tekovinama socijalističke revolucije pa je na taj način otvoren prostor za djelovanje drugih ideologija“.⁵¹ Sam odgovor zasigurno je slojevit i individualan, ali je evidentno kako su te iste društvene strukture nudile mladima formu bez ili s ograničenim i nedovoljno ispunjenim sadržajem.

Kako je Zadar 11. rujna 1983. trebao biti domaćin Nadbiskupskom euharistijskom kongresu (do tada su održani tzv. područni u Preku, Ninu i Škarbrnji koji su prošli su bez incidenata i uz veliki odaziv vjernika), istaknuto je kako treba voditi računa o mogućoj promjeni odnosa Zadarske nadbiskupije zbog neizdavanja odobrenja za vjerske manifestacije (procesija u Zadru i dr.). Riječ je više o principijelnim stavovima društveno-političkih organizacija i Crkve nego o dinamičnosti samog odnosa.

Navedeni su i svećenici⁵² Zadarske nadbiskupije koji su djelovali s pozicija hrvatskog nacionalizma⁵³ i kleronacionalizma, koristeći ponoćke⁵⁴ za iznošenje

⁴⁹ HR-DAZD, OK SSRNH Zadar: Opći spisi, kut. 70, Informacija o održavanju mise u crkvi „Uznesenja Marijina“ u Belafuži, br. 01-7381/81 od 24. 9. 1981.

⁵⁰ HR-DAZD, OK SSRNH Zadar, Komitet za ONO i DSZ, kut. 178, Procjena političko-sigurnosne situacije na području općine Zadar od srpnja 1983.

⁵¹ HR-DAZD, OK SSRNH Zadar, Komitet za ONO i DSZ, kut. 180, Procjena političko-sigurnosnog stanja na području općine Zadar od siječnja 1987.

⁵² Milivoj Bolobanić, župnik crkve sv. Šime, i Srećko Frka-Petešić, župnik na Boriku, tražili su od građana-vjernika neka se mole za sve one nevine u zatvorima, što je označeno kao aluzija na Marka Veselicu i druge s kojima je Bolobanić preko Petra Šale kontaktirao u Zadru i Škarbrnji. Joso Kero, župnik u Posedarju, tražio je od vjernika kako se moraju izboriti za proglašenje Božića praznikom te indoktrinirajući petnaestogodišnjake „na najcrnjem endehazijskom učenju (ugroženost Hrvata, granica do Drine i Zemuna, itd.)“. Prema istom je zbog poticanja i vrijeđanja patriotskih osjećaja

neprihvatljivih stavova i ocjena. U prilogu navedene političko-sigurnosne procjene rečeno je kako bi zbog specifičnog položaja Zadarske nadbiskupije „ponašanje nadbiskupske kurije bilo uvjetovano stavovima Vatikana, ali isto tako je sigurno da veliki dio mlađeg klera ne bi u svakoj prilici poštovao riječi Nadbiskupa. Nadbiskupska kurija je spremna surađivati s organima vlasti, ali se može očekivati da bi u eventualnoj kriznoj situaciji zauzela stav neutralnosti i iščekivanja, te se opredijelila za akciju nakon dužeg vremena i priklonila se onome za koga bude sigurna da će kontrolirati situaciju.“⁵³ Hipotetska situacija, ali je zamjetan stvarni strah od Katoličke crkve kao unutarnjeg neprijatelja.

Tijekom 1970-ih Katolička crkva je koristeći masovna okupljanja vjernika (hodočašća) mogla istovremeno slati i vjerske i političke poruke. Nacionalno hodočašće u Mariju Bisticu od 24. do 26. svibnja 1974. označilo je početak, te su hrvatski biskupi 1975. proglasili Marijanskom godinom koja je svoju proslavu imala u Solinu 1976. Time je ujedno započelo devetogodišnje obilježavanje Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvatskoj. Također treba spomenuti proslavu 900. obljetnice posvete Zvonimirove crkve sv. Marije u Biskupiji kod Knina 17. rujna 1978. te 1100. obljetnicu razmjene pisama kneza Branimira i pape Ivana VIII. (Branimirova godina) u Ninu 2. rujna 1979., koja je prema riječima idejnog

građana podnesena prekršajna prijava (za krivičnu nije bilo dovoljno elemenata) te je nedavno izdržao kaznu od 10 dana zatvora. HR-DAZD, OK SSRNH Zadar, Komitet za ONO i DSZ, kut. 178, Procjena političko-sigurnosne situacije na području općine Zadar od srpnja 1983.

⁵³ Sve oblike nacionalnih osjećaja, osim statističkog iskaza (popis stanovništva) i folklornih nastupa, Partija je proglašavala nacionalizmom. Dodatnu konfuziju izazivalo je što zbog nejasno pojma „bratstva i jedinstva“ nije postojala jasno definirana suprotnost nacionalizmu. D. MARIJAN, *Hrvatska 1989.-1992.: rađanje države*, 40.

⁵⁴ Primjerice, uoči Božića 1979. na ulicama grada okupilo se oko 7000 vjernika i znatiželjnika, pretežno omladine koji su mirno šetali bez narušavanja javnog reda i mira. Za razliku od te „idile“, povodom održavanja ponoćke 1984. na ulicama grada našlo se oko 8000 vjernika i drugih znatiželjnika te su pjevane crkvene pjesme kao *Sveta djevo Marijo* i jedna s iskrivljenim tekstom *Oslobodi nas Hrvate*. Iduće godine ponoćke su održane u 52 crkve na području Općine, od toga u 11 crkava na području Zadra, gdje je prema procjenama bilo oko 12 000 vjernika i drugih građana, a od toga u Zadru 8000 (15 % odraslih, 80 % omladine i 5 % djece). U toku noći zapaženo je i identificirano više grupa i pojedinaca koji su pjevali božićne pjesme, a ispred crkve sv. Frane pjevalo se *Marjane, Marjane* sa završnom strofom „Još jedno slovo – Ime Isusovo“. Hrvatska – Državni arhiv u Zadru (dalje: HR-DAZD), arhivski fond Skupštine općine Zadar (dalje: SO Zadar): Društveno-političko vijeće, Informacija o kretanju kriminaliteta i drugih pojava za I tromjesečje 1980.; HR-DAZD, OK SKH Zadar: Povjerljivi spisi, Informacija o kretanju kriminaliteta i drugih pojava za I polugodište 1985, br. str. pov. 101/85 od 1. 7. 1985.; HR-DAZD, OK SKH Zadar: Povjerljivi spisi, Informacija o događajima tokom Novogodišnjih praznika, br. str. pov. 02-1/1-85 od 4. 1. 1985.

⁵⁵ HR-DAZD, OK SSRNH Zadar, Komitet za ONO i DSZ, kut. 178, Procjena političko-sigurnosne situacije na području općine Zadar od srpnja 1983.

začetnika Eduarda Peričića,⁵⁶ bila prva crkvena proslava u Hrvatskoj s izrazito nacionalnim obilježjem, preciznije rečeno slavljenje hrvatskog nacionalnog suvereniteta.⁵⁷ Rezultat tih okupljanja bilo je ujedinjenje katoličkog puka u programskim idejama crkvene hijerarhije na poštivanju čovjeka i ispunjenju ljudskih prava, što im daje političku dimenziju. U ozračju obnovljenih i pojačanih pritisaka vlasti, crkveni su im predstavnici hodočašćima jasno pokazali kako narod misli drugačije i dijeli neke druge vrijednosti. Kako su na udaru bile vjerske i nacionalne vrijednosti, crkvena slavlja bila su organizirana na važne datume iz nacionalne povijesti koji se nisu mogli izuzeti iz vjerskih okvira.⁵⁸

Najveći događaj Katoličke crkve u Hrvatskoj u prvoj polovici 1980-ih svakako je bila završna svečanost jubileja Tri stoljeća kršćanstva u Hrvata, održana 8. i 9. rujna 1984. Nacionalnim euharistijskim kongresom u Mariji Bistrici, čime je Crkva pokazala iznenađenim komunističkim vlastima svoju moralnu snagu i nepokolebljivost, potvrdivši još jednom svoju nezainteresiranost za vlast koja je izražena u spremnosti prelaska preko nanesenih nepravdi ako se politički čimbenici stave na stranu naroda i zauzmu za njegovu bolju budućnost.⁵⁹

Prema procjeni, broj vjernika iz Općine Zadar koji je sudjelovao na navedenoj svečanosti bio je oko 1600, većina ih je išla iz religioznih, a manji broj iz kleronacionalističkih razloga te je među njima dominirala radničko-seljačka struktura, srednjoškolci, mladi radnici, domaćice, ljudi starije životne dobi te mali broj intelektualaca. Oko 10 % od navedenog broja bili su mladi za čije je animiranje korištena maksimalno svaka misa, propovijed i župni vjerski tisak, što se odvijalo u granicama korektnosti „...ali se sa sigurnošću može reći da je bilo apeliranja i na nacionalnoj osnovi kao što je u cjelokupnim pripremama kroz vjerski plašt apostrofirani nacionalni moment“.

⁵⁶ Eduard Peričić (Sukošan, 31. XII. 1935 – Zadar, 8. III. 2018). Završio je Filozofski 1965. i Teološki fakultet u Zadru 1966. (zaređen 1963.), a 1979. doktorirao je povijest. Bio je profesor povijesti na sjemenišnoj gimnaziji i na Višoj teološkoj katehetskoj školi u Zadru (1992. – 2009.). Od 1973. bio je stalni vanjski suradnik Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru. Od 1972. bio je član Međunarodnog društva skotista (*skotizam* – smjera u neoskolastičkoj filozofiji koji se temelji na naučavanju J. Dunsca Scotusa), od 1985. bio je redoviti član Međunarodne papinske marijanske akademije u Rimu i pročelnik Dijecezanskog vijeća za kulturu, a 2002. imenovan je kapelanom Svetog Oca. U znanstvenom proučavanju bavio se prvenstveno hrvatskom poviješću srednjeg vijeka. Eduard Peričić, *Hrvatska enciklopedija*, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=47583> (posjećeno 14. 12. 2020.).

⁵⁷ Jure KRIŠTO, *Stoljeće naroda i Crkve: Povijest Katoličke crkve u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini*, Zagreb, 2019., 599 – 601; Darko HUDELIST, *Rim a ne Beograd: promjena doba i mirna ofenziva Katoličke Crkve u Titovoj SFR Jugoslaviji (1975.-1984.)*, Zagreb, 2017., 515.

⁵⁸ J. KRIŠTO, *Stoljeće naroda i Crkve: Povijest Katoličke crkve u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini*, 602.

⁵⁹ J. KRIŠTO, *Stoljeće naroda i Crkve: Povijest Katoličke crkve u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini*, 623, 628.

Za vrijeme manifestacije svećenici su se uglavnom držali dogovora s društvenim strukturama, nastojeći izbjeći ekscese, a poslije su posebno isticali brojnost prisutnih na temelju čega je zaključeno kako Crkva ima snagu mobilizirati masu na vlastitom programu.

Bez obzira na poduzete aktivnosti (formiranje Radne grupe Predsjedništva Općinskog komiteta u skladu s uputama Centralnog Komiteta Saveza komunista Hrvatske (CK SKH), donošenje programa djelovanja i koordinacija s ostalim društveno-političkim organizacijama), „bilo je i pojedinačnih kritičkih istupa u vezi odnosa spram Crkve i religije i izvjesnog nerazumijevanja u vezi s ovim manifestacijama, ali nisu zapažene pojave neprihvatanja ustavnih određenja i marksističkog pogleda na fenomen religije“.

Isto tako, jedan broj osnovnih organizacija Saveza komunista nije postupio u skladu s dogovorenim obaveznim informiranjem Radne grupe o aktivnostima svećenika u njihovim sredinama, kao i o poduzetim odgovarajućim aktivnostima. Ocijenjeno je kako trajne aktivnosti Crkve zadnjih nekoliko godina, koje vode prema cilju masovnog okupljanja vjernika na njihovu programu, traže svestraniju i suptilniju analizu, osposobljavanje i angažman osnovnih organizacija Saveza komunista, kao i drugih društveno-političkih organizacija za trajno djelovanje te osiguranje velikog broja političkih aktivista koji će neposredno raditi na konkretnom ostvarenju utvrđenih aktivnosti.⁶⁰

Kako se 10. veljače 1985. navršavala 25. godišnjica smrti kardinala Alojzija Stepinca, tom prigodom trebalo je s navedenom informacijom upoznati sve društveno-političke organizacije uz organiziranje preventivne idejno-političke akcije, „vodeći pri tom računa posebno o tome da se ovo obilježavanje ne pretvori u kleronacionalistički akt“. Isto tako su svi općinski komiteti SKH bili dužni dostaviti Centru za informiranje i propagandu CK SKH informaciju vezano uz spomenutu obljetnicu.⁶¹ U povratnoj informaciji za područje Općine Zadar rečeno je kako nisu održane komemorativne mise, kao što nije bilo ni drugih oblika „neprijateljskih manifestacija“, kao ni s tim povezanim narušavanja javnog reda i mira.⁶²

Važna obljetnica bila je i proslava 700 godina postojanja katedrale sv. Stošije u Zadru, održana 8. i 9. lipnja 1985., koja je započela otvaranjem izložbe

⁶⁰ HR-DAZD, OK SKH Zadar: Opći spisi, Odgovori na pitanja iz Podsjetnika za izradu analize i programa djelovanja u vezi s djelovanjem vjerskih zajednica, br. 02-454/2-84 od 16. 11. 1984.

⁶¹ HR-DAZD, OK SKH Zadar: Povjerljivi spisi, Informacija o predstojećoj komemoraciji 25-godišnjice smrti kardinala Alojzija Stepinca, br. 04/8-str. pov. 106/1-85 od 1. 2. 1985.

⁶² HR-DAZD, OK SKH Zadar: Povjerljivi spisi, Odgovor na komemoraciju kardinalu, br. str. pov. 02-15/1-85 od 12. 2. 1985.

„Zadarska katedrala kroz stoljeća“. Nakon prijema za uzvanike održana je svečana akademija u katedrali gdje su, osim visokih crkvenih dostojanstvenika predvođenim kardinalom Kuharićem i stranih predstavnika Katoličke crkve, bili i predstavnici vlasti, među ostalima i Zdenko Svete, član Izvršnog vijeća Sabora Socijalističke Republike Hrvatske (SRH), Ivan Lalić, predsjednik Komisije za vjerska pitanja Sabora SRH, i Radovan Samardžić, sekretar Komisije za odnose s vjerskim zajednicama Saveznog izvršnog vijeća (SIV-a). Prema procjeni, na svečanoj akademiji bilo je oko 1200 građana, od čega 20 % mladih. Dan kasnije kardinal Kuharić predvodio je svečano euharistijsko slavlje, gdje se u propovijedi posebno obraćao mladima u formi pitanja „što mogu očekivati mladi u sadašnje vrijeme“, kada su trenutno bez perspektive.

Na kraju je otpjevana *Lijepa naša* i *Marija djevo, kraljice Hrvata*, a veliki odaziv od oko 3000 građana (2000 u katedrali i oko 1000 na trgu ispred) opravdao je postavljanje nadzorne kamere.⁶³

Održavanje vjerskih procesija ulicama grada Zadra kao manifestacija vjere izvan crkvenih objekata nailazilo je također na odlučan otpor općinskih vlasti uz „dosta valjanih argumenata“, što je podnositeljima predstavljalo dodatnu potvrdu sužavanja vjerskih prava građana-vjernika te je do promjene došlo tek 1990. kada je održana procesija u povodu Uskrsa.⁶⁴

Iznimku od navedenog „argumentiranog“ stava predstavljala je svečanost održana 5. i 6. listopada 1985. povodom proslave završetka obnove i adaptacije crkve sv. Šime, gdje je od nadležnih općinskih organa zatraženo dopuštenje za održavanje procesije od crkve sv. Marije do crkve sv. Šime. Tim je povodom obavljen telefonski razgovor sa Zdenkom Sveteom, predsjednikom Republičke komisije za odnose s vjerskim zajednicama, koji je istu odobrio s „obzirom da se radi o isključivo vjerskoj manifestaciji i obzirom da se sve to događa u vrijeme kada u gradu nema previše ljudi i na činjenicu da s Oblakom imamo dosta korektne odnose“.⁶⁵

Takav „tolerantan“ stav nije naišao na razumijevanje Općinskog komiteta SKH, njegova Predsjedništva te Komiteta za Općenarodnu obranu i društvenu samozaštitu (ONO i DSZ), koji su prigovorili zbog nedostatka koordinacije između Općinske i Republičke razine, kao i neuvažavanju njihova mišljenja prije

⁶³ HR-DAZD, OK SKH Zadar: Povjerljivi spisi, Proslava 700 godina postojanja katedrale Svete Stošije, br. str. pov. 02-50/1-85 od 11. 6. 1985.

⁶⁴ HR-DAZD, OK SKH Zadar: Opći spisi, Odgovori na pitanja o djelovanju vjerskih zajednica na području općine Zadar, br. 02-285/2-84 od 12. 7. 1984.; Proslavljen Uskrs, *Narodni list*, 20. 4. 1990.

⁶⁵ HR-DAZD, OK SKH Zadar: Povjerljivi spisi, Prijepis zabilježke o posjeti zadarskog nadbiskupa Marijana Oblaka predsjedniku Skupštine općine Zadar Robertu Didovu, br. str. pov. 02-81/1-85 od 25. 9. 1985.

donošenja konačne odluke, što je bilo nužno s obzirom na aktualno društveno-političko stanje u Općini te zbog neizostavnih implikacija na političko-sigurnosnom planu. Ocijenili su kako je „manifestacija sastavni dio globalne strategije i orijentacije Katoličke crkve za politizacijom i izlasku vjere iz crkvenih okvira i ona ima svoju duboku političku i društvenu pozadinu, unatoč datim ocjenama da se radi o isključivo vjerskom karakteru same procesije“, te je dodano kako je to „prva poslijeratna procesija ovih dimenzija u ovom najvitalnijem dijelu grada“. Posebno je upozoreno kako je „ovakvim postupkom ozbiljno doveden u pitanje i autoritet društveno-političkog rukovodstva općine Zadar što će imati svog odraza u našoj daljnjoj cjelokupnoj društveno-političkoj aktivnosti“.⁶⁶

Sama procesija održana je 6. listopada „trasom koju je odredio nadležni upravni organ“ u trajanju od oko 45 minuta (dolazak i okupljanje počelo je sat ranije), uz sudjelovanje prema procjeni oko 10 000 vjernika od kojih je velika većina bila srednje dobi, a djece i omladine je bilo oko 20 %. Brojnost manifestacije dodatno je potvrdila izraženo nezadovoljstvo općinskih komiteta te su uz to organi sigurnosti zaprimili informacije o „nezadovoljstvu građana zbog vršenja vjerskih obreda na ulicama grada“.⁶⁷

ZAKLJUČAK

Odnos između Katoličke crkve i Države tijekom razdoblja komunističke Jugoslavije prolazio je kroz različite faze, ali bez obzira na poboljšanje (uspostava diplomatskih odnosa), trajno mu je obilježje bilo obostrano nepovjerenje i ideološko-politička isključivost Komunističke partije. Složenost tih odnosa tijekom 1970-ih i 1980-ih najviše se očitovala u spornim pitanjima odnosa prema ateizmu i marksizmu, kršenju zakonom zajamčenih vjerničkih prava te nastavak djelovanja na stvaranju razdora unutar Crkve. Unutar postavljenog okvira određenog Zakonom o pravnom položaju vjerskih zajednica iz 1978., djelovala je Zadarska nadbiskupija određena svojim specifičnim položajem (izravna podređenost Svetoj Stolici od 1969.) unutar crkveno-teritorijalne podjele. Tijekom razdoblja prve polovice 1980-ih u njoj se javljaju pojedini „slučajevi“ u kojima se jasno ogledalo „pravo“ vlasti na tumačenje zakona.

⁶⁶ HR-DAZD, OK SKH Zadar: Povjerljivi spisi, Zaključci OK SK, Predsjedništva OK SKH Zadar i Komiteta za ONO i DSZ o problemima i posljedicama u vezi s odobrenjem javne crkvene procesije, br. str. pov. 02-83/1-85 od 4. 10. 1985.

⁶⁷ HR-DAZD, OK SKH Zadar: Povjerljivi spisi, Vjerska procesija, br. str. pov. 02-83/2-85 od 7. 10. 1985.

Svi ti „slučajevi“ djelovanja „unutarnjeg neprijatelja“ bili su prenaplašena reakcija lokalnih društveno-političkih struktura, koji su navedeno koristili kako bi dodatno pokazali svoju budnost (poklapanje proslave blagdana Velike Gospe sa sahranom člana Predsjedništva SFRJ 1981.), zabrinutost zbog „indoktrinacije“ mladeži (Euharistijski kongres u Zadru 1983. te završna svečanost jubileja Tri stoljeća kršćanstva u Hrvata 1984.) te kako bi prozvali više strukture vlasti zbog narušavanja ugleda (procesija ulicama grada Zadra povodom proslave završetka obnove crkve sv. Šime 1985.). Također se nastojalo djelovanjem kroz Socijalistički savez iskoristiti građane-vjernike kao poveznicu u odnosima između Crkve i Države, što je bio eufemizam za unutarnje podrivanje. Daljnji događaji koji su uslijedili u drugoj polovici 1980-ih doveli su do uspostave nove paradigme u odnosu između Crkve i Države (javno čestitanje vjerskih blagdana od strane vlasti te, na slikovit način, izlazak Crkve iz sakristije).

IZVORI I LITERATURA

IZVORI:

Državni arhiv u Zadru

HR-DAZD-146 Skupština općine Zadar, Društveno-političko vijeće, 1980.

HR-DAZD-311 Općinski komitet Saveza komunista Hrvatske Zadar, Opći spisi, 1984., 1985. i Povjerljivi spisi, 1985.

HR-DAZD-330 Općinska konferencija Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske Zadar, Komitet za ONO i DSZ, kut. 178, 180 – 181, god. 1983. i 1987.; Opći spisi, kut. 68, kut. 70 – 71, 76 i 82 god. 1981. – 1983.; Razno, kut. 310, 318 god 1981.; Zapisnici konferencija, kut. 133, 137 god. 1980. i 1983.; Zapisi Predsjedništva, kut. 114, god. 1980.

HR-DAZD-422 Općinska konferencija Saveza socijalističke omladine Hrvatske Zadar, Opći spisi, Procjena političko-sigurnosne situacije na području općine Zadar (dopuna), br. str. pov. 02-5/1-81 od 3. 2. 1981.

NOVINE:

Narodni list, 1980., 1989. i 1990.

Vjesnik zadarske nadbiskupije, 1980.

LITERATURA:

AKMADŽA, Miroslav, *Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945-1980*, Zagreb, 2013.

HUDELIST, Darko, *Rim a ne Beograd: promjena doba i mirna ofenziva Katoličke Crkve u Titovoj SFR Jugoslaviji (1975.-1984.)*, Zagreb, 2017.

JURČEVIĆ, Josip, *Komunistički teror i mučeništvo Crkve: djelovanje Udbe protiv Crkve u Hrvatskoj 1945.-1991.*, Sv. I., Zagreb, 2020.

KRIŠTO, Jure, *Katolička crkva u totalitarizmu: 1945.-1990.: razmatranja o Crkvi u Hrvatskoj pod komunizmom*, Zagreb, 1997.

KRIŠTO, Jure, *Stoljeće naroda i Crkve: Povijest Katoličke crkve u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini*, Zagreb, 2019.

MARIJAN, Davor, *Hrvatska 1989.-1992.: rađanje države*, Zagreb, 2017.

OBLAK, Marijan, *Povijest zadarske nadbiskupije od 1948. do početka 21. stoljeća*, u: *Sedamnaest stoljeća Zadarske crkve*, Zbornik radova, ur. Livio Marijan, Zadar, 2004., 256 – 439.

OBLAK, Marijan, Povijest zadarske nadbiskupije od 1948. do 70-ih godina 20. stoljeća, u: *Zadar i okolica od Drugoga svjetskog rata do Domovinskog rata*, Zbornik radova, ur. Tado Oršolić, Zadar, 2009., 80 – 121.

RADELIĆ, Zdenko, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.: od zajedništva do razlaza*, Zagreb, 2006.

RAMET, Sabrina, *Balkanski Babilon: raspad Jugoslavije: od Titove smrti do Miloševićeva pada*, Zagreb, 2005.

INTERNET IZVOR:

Klerikalizam, *Hrvatska enciklopedija*, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=31857> (posjećeno 14. 12. 2020.)

Marijan Oblak, https://hr.wikipedia.org/wiki/Marijan_Oblak (posjećeno 14. 12. 2020.)

Eduard Peričić, *Hrvatska enciklopedija*, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=47583> (posjećeno, 14. 12. 2020.)

Premينو mons. dr. Pavao Kero, ravnatelj Stalne izložbe crkvene umjetnosti Zadar, <https://www.zadarskanadbiskupija.hr/?p=30611> (posjećeno 14. 12. 2020.)

Smiljevac (Sv. Ante Padovanski), http://zupe.zadarskanadbiskupija.hr/?page_id=2056 (posjećeno 14. 12. 2020.)

Mirko Vidović, *Hrvatska enciklopedija*, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=64540> (posjećeno 14. 12. 2020.); Detaljnije na: <http://dhk.hr/preminuli-clanovi/detaljnije/preminuo-mirko-vidovic> (posjećeno 14.12.2020.)

Zadarska nadbiskupija, *Hrvatska enciklopedija*, <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=66648> (posjećeno 14. 12. 2020.)

Frane VRKIĆ

ZADAR ARCHDIOCESE AND STATE AUTHORITIES IN THE FIRST
HALF OF THE 1980s

SUMMARY

The paper's topic is the attitude of socio-political organizations (more precisely, their bodies in charge of religion and religious communities) towards the Zadar Archdiocese during the first half of the 1980s. The observed period was marked by the death of Josip Broz Tito in May 1980 and the National Eucharistic Congress in Marija Bistrica (the closing ceremony of the Jubilee of Three Centuries of Christianity in Croats) in September 1984. Within the legally established framework of the relationship between the Catholic Church and the state and the specific position of the archdiocese itself (direct subordination to the Holy See), the observed period was characterized by individual local incidents showing the factual background of the legal relationship to the Church. The established party terminology ruthlessly attacked the Church as the most remarkable "internal enemy", and thus indirectly, they attacked the citizens-believers. Through the Socialist Alliance of the Working People, attempts were made to use it as an element of internal subversion. The further course of events only confirmed the strengthening of the Catholic Church, which ultimately led to a paradigm shift in attitudes towards religion in the twilight of self-governing socialism. The paper is based on the analysis of the original documents of the mentioned bodies of socio-political organizations.

Keywords: Croatia, Catholic Church, Zadar, Zadar Archdiocese.

